

Objavljena recenzija / 1.19 Katarina Juvančič

Georgina Boyes THE IMAGINED VILLAGE. CULTURE, IDEOLOGY AND THE ENGLISH FOLK REVIVAL.

Manchester, Manchester University Press,
1994, 285 str.

Delo britanske antropologinje Georgine Boyes »Zamišljena vas – kultura, ideologija in preporec angleške ljudske pesmi in plesa«¹ je ob izidu leta 1994 doživelo buren odziv tako v britanskih antropoloških krogih kakor tudi v širši javnosti. Boyesova je pometla s prenekaterimi miti, ki so zastirali jasen pogled v zgodovino oživljanja ljudskega duhovnega izročila, ter odkrila vrsto specifičnih praks in ideologij, ki so se v dvesto in nekaj letih oblikovale ter reproducirale v kolesju ljudskopreporodnega gibanja. S tem je zapolnila vrzel, saj so doslej raziskovalci takšnih manifestacij ljudske kulture v Angliji temu posvečali premalo pozornosti. Podobno lahko trdimo tudi za lastno stroko, saj se v Sloveniji z urbanim preporedom tradicionalnih pesmi nadrobneje ni ukvarjal skorajda nihče, kar kaže na izrazito marginalizacijo tega družbeno-glasbenega fenomena v družboslovju in humanistiki.

Kritičen pretres temeljnih značilnosti procesa oživljanja ljudskosti avtorica postavi ob dejstvo, da je bilo gibanje *folk revival*² spočeto, da bi pospeševalo in podpiralo nekatere spremembe, tako politične kot kulturne, kar poraja številna vprašanja o tem, kdaj in zakaj se je gibanje začelo, kdo so bili njegovi nosilci, kakšni so bili cilji in motivi, kakšen je bil širši pomen oživljanja ljudske kulture in, navsezadnje, kakšne so bile splošne predpostavke, vrednote in ideologija, ki so se reproducirale v tem spletu dejavnosti.

Boyesova obravnava fenomen, imenovan *folk revival*, kot kompleksen, vseobsegajoč pojem, ki je spremenil družbene, kulturne in gospodarske vzorce Britanskega otočja v zadnjih devetdesetih letih, hkrati pa segel tudi na intimnejše področje tisočev posameznikov, ki so bili kakorkoli povezani z gibanjem. Opozori tudi na pomembno dejstvo, da je bil *folk revival* kljub poudarjanju ljudskosti urbani, pravzaprav celo nacionalni fenomen, z močnimi regionalnimi strukturami in vplivi. Čeprav so se aktivnosti gibanja po drugi svetovni vojni opazno zmanjšale, pa se oživljanje ljudskosti nadaljuje, sprejema mnoge zunanje vplive, pri čemer je zanimivo, da so se opredelitev in vrednote v vsem tem času kaj malo spremenile.

Georgina Boyes pokaže tudi na negativne vidike kot posledico tega, da se je koncept ljudskega omejil na lastne percepcijske vzorce o tem, kaj je Ljudstvo³ oziroma kaj bi moralo biti. Pri Boyesovi pade tudi romantični mit, ki zagovarja, da se oživljanje ljudske kulture največkrat pojavlja kot protiarگونent poskusom kulturne politike, kar avtorica odločno zavrača. Še več – z natančnim orisom in zavirljivim argumentacijskim orodjem dokaže, da je koncept Ljudstva v preporedu rabil kot pripomoček mnogim ideološkim in političnim namenom (poskusi uporabe ljudske pesmi pri ustvarjanju nacionalnega konsenza na prelomu 19. in 20. stoletja ter v reprodukciji angleškosti v tridesetih letih 20. stoletja).

Sam pojav angleškega oživljanja ljudskih prvin bi lahko opredelili kot nujen odgovor na krizo kulture, deformirano s pritiski industrializacije in

urbanizacije. V takšnem degradiranem okolju so ljudski plesi in pesmi povsem zamrli – najti jih je bilo mogoče le še na geografskem in družbenem obrobju starejših generacij.

Nujnost zavestnega ohranjanja »avtentičnih«⁴ ljudskih pesmi in plesov ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja je pomenila bistveno spremembo v ravnanju z ljudsko kulturo, kar je imelo dolgotrajne učinke. Skozi institucije preporeda (kot sta bili The English Folk Dance And Song Society – EFDSS in The Folklore Society) so se oblikovali in reproducirali novi koncepti ljudskih pesmi, šeg in družbenih skupin, ki so jih izvajale.

Široka privlačnost idilike je preporedu zagotovila mesto tako v visoki kakor v množični kulturi.

1 Koncept *zamišljene vasi (imagined village)* se pri Boyesovi naslanja na izraz *zamišljene skupnosti (imagined communities)*, ki ga je v začetku devetdesetih let 20. stoletja razvil Benedict Anderson. Oba se nanašata na razvoj temeljnih in umišljenih konceptov Ljudstva/ljudskega oziroma Naroda/narodnega, ki sta rabila kot povezovalna elementa pri oblikovanju modernih evropskih narodov.

2 Izraz *folk revival* zaradi posebnega lokalnega pomena ponekod puščam neprevedenega, ponekod pa se mu poskušam približati s slovensko ustreznico »oživljanje ali preporec ljudske kulture«, ki obsega predvsem vnovično zanimanje za ljudsko glasbo, pesem in ples ter poskuse njihovega oživljanja.

3 Ljudstvo (oziroma *Folk*), pisano z veliko začetnico, kakor ga povzemam po Boyesovi, poudarja ideološko zasnovo izraza, ki je dolga desetletja izjemno dobro služil ljudskemu preporedu.

Preporod je oboje – revolucionaren in konservativen: sočasno teži k spremembi razmer in zahteva vrnitev v prvotno stanje, k starim oblikam. Namen, ki je neločljivo povezan z vnovičnim oživiljanjem ljudskih pesmi in plesov, je, da vrednote preteklosti zmorejo dokazati svojo veljavo, tako da se vgradijo v sodobno kulturo in družbo.

Avtorica s tem v zvezi zanima oblikovanje koncepta Ljudstva in s tem zanimanje za zbiranje ljudskega izročila, ki sega v čas tudorske Anglije, ob koncu 17. in v začetku 18. stoletja, ko se je peščica intelektualcev usmerila v raziskovanje *ljudskih starožitnosti* (*popular antiquities*) ali, bolje rečeno, zadnjih prežitkov tistega obdobja angleške zgodovine, ko je bilo družbeno življenje še en sam izraz neodvisnih in samozadostnih vaških skupnosti.

Bistvena razlika med terminom *ljudski* v romanticizmu, ko so preprosti podeželani veljali za hranitelje duhovnih vrlin v naglo razvijajoči se industrijski družbi, in tistim, na katerega se je pozneje opiral preporod, ima opraviti z razvojem družbenih znanosti sredi 19. stoletja. Teoretski temelji preporodnega gibanja so zrasli iz aplikacije Darwinove teorije o evoluciji, kakor so si jo prirojili takratni anglosaški etnologi in antropologi. Zlasti Tylorjevo sprejetje teorije o evolucionem razvoju kultur prek barbarstva k civilizaciji je novopečeni folkloristiki omogočilo znanstveno utemeljeno iskanje manjkajočih členov civilizacije v ljudskem ustnem izročilu in šegah.

Termin Ljudstvo, ki je bil tedaj strogo konceptualiziran, je ponujal ključ za razumevanje razvoja kulture v duhu pojasnjevanja nepisane zgodovine preteklosti. Znano je namreč, da sta bila skozi raziskovanje folklorne upravičena tako imperializem kakor razredna stratifikacija, saj so nekateri antropologi in folkloristi na podlagi podatkov, zbranih po vsem svetu, med drugim dokazovali večvrednost bele rase, manjvrednost žensk in zagovarjali nujnost patriarhalnih odnosov.

Folkloristi, ki so se ukvarjali s prežitki, so se osredotočali na izvir in funkcijo šeg in navad, individualni izvajalci ali družbene skupine, ki so ohranjale ljudsko izročilo, pa jih preprosto niso zanimale. Prav tako so bile zavržene vse spremembe, ki so vplivale na *čisto*, ritualno značilnost šege – gradivo, ki je kazalo vplive nedavnega razvoja, je veljalo za netradicionalno in s tem neprimerno za folkloristično evidenco.

Pri tem je pomembna tudi podobnost med civilizirano mislijo Angležev v kolonijah in vlogi tistih, ki imajo avtoriteto nad nešolanimi ljudmi – anahronistične posebnosti Ljudstva naj bi rabile poznavanju, s tem pa tudi lažjemu upravljanju preprostih ljudi. In kdo naj bi bil primernejši glasnik, spodbujevalec in prenašalec na novo odkritih ljudskih vrednot kakor izobražen (malo)meščan? Po mnenju mestnih intelektualcev naj bi namreč prvobitni nosilci ljudske kulture – podeželsko kmečko prebivalstvo, pod pritiski industrializacije, urbanizacije in množičnih migracij v mesta svojo tradicijo že skoraj opustili. Izobraženi urbani intelektualci (med katerimi kaže še posebej omeniti gonilno silo društva EFDSS Cecilia Sharpa) so tako postali zastavonoše revitalizacije ljudskega izročila, ki naj bi zamenjalo bolešno in sprieno nacionalno kulturo.

Med temeljne napake preporodne politike v začetku 20. stoletja avtorica prišteva velike finančne ugodnosti zbirateljev, ki so si jih zagotovili s trženjem avtorskih pravic tradicionalnih pesmi, nabranih na terenu, ter občutek izgube nadzora in posebne navezave s kulturo nosilcev.

Od začetka 20. stoletja je *mesnim učenjakom* postalo jasno, da je Ljudstvo samo ogrožalo obstoj svoje lastne kulture, zlasti s tem, ko se je med industrijsko revolucijo množično selilo v mesta in ob tem pozabljalo na svojo neprecenljivo dediščino. Zato so se preprosti ljudje pokazali kot neprimerni dediči nacionalne kulture. Nove aktivne in zavestne dediče so poiskali v nacionalnem preporodnem gibanju, ki je bilo poklicano, da bi najgloblje in najznačilnejše manifestacije angleške kulture znova prišle v prave roke ter tako spet pridobile ugled, kakršnega si zaslužijo. Institucija *folk revival* je tako postala vir hegemonije v nacionalni kulturi, ki je z revitalizacijo ljudskih plesov in pesmi ponudila učinkovito sredstvo za aktualizacijo »angleškosti«, ki so jo projicirali v čistost, neposrednost in

nedotaknjenost lepote angleškega podeželja, občuteno in dosegljivo v konkretnih oblikah pesmi in plesa, ki je takrat postal še posebno priljubljen. Pred prvo svetovno vojno so se ideologija, ustanove in koncept ljudske kulture dokončno razvili in reproducirali. Sharp je veljal za nesporno avtoriteto v lastnem društvu (EFDSS, ki je tudi v praksi reproduciralo njegov koncept preporoda, saj je bilo bistvo delovanja natančno kopiranje Sharpovih izbranih in objavljenih pesmi in plesov, gradivo, zbrano zunaj Sharpovega kroga, ni imelo nobene vrednosti) in na celotnem področju kulture. Ena temeljnih napak njegove percepcije preporoda je bila stereotipizacija midlandskih ljudskih plesov in pesmi. Njihova regionalna narava je postala reprezentativna oblika angleških ljudskih plesov nasploh. Nas to ne spominja na zgodbo o gorenjski narodni noši?

Velikemu angleškemu preporoditelju pa lahko očitamo tudi samovoljno prirojitev besedil nepismenih kmetov za izbran okus in potrebe meščanstva. Pravzaprav je bilo oblikovanje ljudskega umetniškega izražanja, ki naj bi se kar najbolje prilagodilo meščanskim estetskim merilom, temeljna Sharpova zamisel, vodilo in smoter vse revitalizacije ljudskosti. Pod krinko potrebe preporoda kot vira novih in zanesljivejših dedičev nacionalne kulture se je skrivala hegemonistična težnja ustanov preporoda po nadzoru vseh oblik ljudskih plesov in pesmi, ki so bili vključeni v reprodukcijo ljudske kulture.

V začetku tridesetih let je *folk revival* povsem koloniziral ljudsko kulturo. Preporoditelji so nadomestili Ljudstvo, za katero so predpostavljali, da je že izumrlo, in prebivalce podeželskih območij *okronali* kot propadle dediče ljudske kulture. Po uveljavitvi množičnih medijev – predvsem radia in kinematografije, pozneje pa tudi televizije – in svobodnejšega družbenega vedenja, ki ga je prinašala višja življenjska raven, so bile ovire medrazredne komunikacije veliko manjše, množičnemu občinstvu pa je bil omogočen realen vpogled v bedno življenje mestnih in podeželskih proletarcev.

Med tem, kar je bilo povedano in dojetno o Ljudstvu, ter med reprodukcijo in dokumentiranjem kulturnih tradicij je zazijal prepad. Obsežen vnovičen pretres vpletenosti idej in praks tistih ustanov, ki so se specializirale za raziskovanje tradicije, je zato postal nujen. Folkloristi so postali kritični do svoje metodologije, ki je predmet folklorne nepremišljeno izkoreninjala, si ga prisvojila, ga preuredila po svoji podobi ter ga s tem iztrgala tudi iz drugih družbenih in kulturnih diskurzov.

V slogu dinamike kulturnih novosti tistega časa je tudi gibalo preporoda – društvo EFDSS – sprejelo dejstvo, da so skromni ostanki Ljudstva preživeli tudi v tridesetih letih 20. stoletja.

V teh letih se je tako društvo spoprijelo z eno svojih najglobljih kriz, saj je EFDSS postala akademska ustanova s strogim monopolom nad oblikami angleškega ljudskega plesa in pesmi, katere cilj je še vedno bil ohranjanje *čistosti* tradicije pred kvarnimi vplivi.

S Sharpovo patriarhalno dominanco se je spopadel mlad navdušenec Rolf Gardiner.

Namesto togih meril je zagovarjal pluralizem, s katerim bi opustili razlikovanje med tradicionalnimi izvajalci in drugimi poustvarjalci. Vendar pa je v mnogih pogledih tudi sam poskrbel za še hušjo krizo ustanov preporodnega gibanja. V skladu s tedanjo rastočo fašistično politiko, katere zagovornik je bil tudi sam, je trdil, da je ljudska kultura rasna in mora biti zato namenjena potrebam rase. Poleg tega je obudil malomeščansko zamisel o novodobnih nosilcih ljudske kulture. Ženske je kot manjvreden element povsem izključil iz svojih maskulinističnih konceptov.

Ženske so imele v usodi preporoda vedno obrobno vlogo, čeprav so kot učiteljice ljudskih plesov in aktivne udeleženke gibanja pomembno krojile usodo društvene politike. Pod Gardinerjevim vplivom pa sta se njihova avtonomija in status občutno zmanjšala, kot učiteljice in izvajalke plesov so bile potisnjene na sam rob dogajanja. Otepanje sodobnih teorij, fundamentalistična Gardinerjeva politika in prevalitev krivde zaradi stagnacije na ženske so povzročili akademsko izolacijo gibanja. Število članov je izrazilo upadlo in nova, še globlja kriza je kazala na skorajšnji zatočni preporodnega gibanja.

Gibanje je, če verjamete ali ne, iz krempeljev propada rešila druga svetovna vojna. Oživljene so bile vse percepcije »angleškosti«, ki so pomenile oazo duševnega miru, kamor so se ljudje zatekali pred grozotami vojne. In tako, kakor je pokrajina angleškosti izpolnila dodatno vlogo v reprodukciji dominantne kulture, je bil tudi njen naseljensec, mitični podeželan, javno reinterpreteran za potrebe splošnega konsenza.

Skozi ruralno-nacionalno podobo se je med vojno kalila herojska vloga delavstva, ki je bila vključena v povojno konstrukcijo angleškosti. Ob koncu vojne je bilo vsem jasno, da je Ljudstvo preživelo organizacije, ki so promovirale nenehno in nikoli docela izumrlo existenco njihove kulture. Povojni čas – čas sprememb, je odmeval tudi v prepovedu. Prihodnosti oživljanja ljudske kulture ni mogla več usmerjati le politika samega društva EFDSS, ki se je takrat lotilo reorganizacije svojega programa. Radio (predvsem BBC) je podeželskemu občinstvu ponudil predstavitev izkušnje ljudske pesmi in njenega izvajanja, ki s Sharpovim društvom ni imela nobene povezave. Vitalnost podeželskih pesmi in intervjuji, ki so odkrivali njihov pomen v življenju ljudi, ki so jih peli, so ponujali prepričljivo alternativo starim stereotipom zgodnejšega prepoveda. Drug prepoved je bil torej povojni produkt.

Skladno s spremenjenim odnosom do ljudi je folkloristično raziskovanje poudarilo vlogo individualnih osebnosti, na plan je prihajalo necenzurirano terensko gradivo, ustanovljene so bile nove organizacije za preučevanje Ljudstva. Ljudske pesmi, ki niso bile izvajane v klasični maniri (tudi v društvu so preprostejšo ljudsko tonalitetu pospremili s klavirjem, klasičnimi aranžmaji in tako naprej), so postale iskano in zaželeno blago. Društvo je bilo rešeno propada, ki mu je grozil med vojno, vendar je s tem izgubilo vodilni nadzor nad prepovedom.

Zanimanje za ljudsko pesem je množično odmevalo tudi v javnosti. Novi ljudski entuziasti so prihajali z leve. Njihove percepcije ljudskosti so se močno oddaljile od družbene politike. Njihov zgled je bila pripovedna ameriška politična tradicija protestniških pesmi. Takrat se je čezatlantski vpliv (ameriške ljudske godbe so okužile angleške množice zlasti prek prevladujočega medija, radia) razširil na celotno področje prepoveda. Ameriške pesmi, ki so črpale iz ljudskega repertoarja, so angleško občinstvo navdušile s preprostimi melodijami in besedili, ki so izražala občelo-veške izkušnje, v katerih ni bilo mogoče najti družbenega elitizma, kakršen se je navezadnje kazal v predelanih angleških ljudskih pesmih EFDSS, vodilne ustanove prepoveda. Odmevi na vseobsegajoč ameriški vpliv in novo zanimanje za ljudsko pa niso bili vselej odobravajoči. Vse močnejši vpliv ameriške kulture je grozil, da bo preplaval domačo. S tem se je spoprijel A. L. Lloyd, ki je ponudi inovativen pristop k obravnavi domačega glasbenega izročila. Predstavil je razpravo o razvoju ljudske pesmi, ki ne bi bila več osredotočena na anahronistični koncept Ljudstva, temveč na obravnavo tradicionalnih glasbenih praks preprostega ljudstva. Da bi bil material dostopen najširšim množicam, je poskrbel za objave tradicionalnih angleških pesmi, ki jih je tudi sam zbiral na terenu, predvsem med obrobniimi družbenimi skupinami, ki jih je prepoved zanemarjal – rudarji, ribiči, tkalci, delavci v velikih industrijskih obratih.

Takšen splet dogodkov je privedel do povsem svežega pristopa k načinu petja ljudskih pesmi, ki naj bi se čim bolj približal avtentičnemu izvajanju bogatega ljudskega sporeda, saj je povojno zbiranje odkrilo, da številni nosilci tradicije še vedno trmasto in zavestno ohranjajo svoje pesmi in plese.⁴ S pionirskimi zbirkami A. L. Lloyda in Ewana MacColla ter radijskimi programi, ki so predvajali otoško tradicionalno glasbo, je glasbena tradicija skupin, ki niso sodile v klasično opredelitev Ljudstva, postala dostopna za nadaljnjo uporabo vsakomur. Ljudski prepoveditelji so se pesmi lahko naučili neposredno od samega Ljudstva bodisi prek množičnih medijev bodisi prek klasične metode ustnega prenosa. V petdesetih letih je tako postala dosegljiva tudi večina necenzuriranih transkripcij iz začetka stoletja, ki je razkrila bogato domišljijo spolno obarvanih balad in jih je tisti del mladinske subkulture, ki se je zanimal za poustvarjanje ljudskega izročila, med seksualno revolucijo v šestdesetih letih skorajda

posvojil. Ameriške ljudske in protestniške pesmi so bile med pomembnimi domačimi izvajalci še vedno priljubljene, a je prevlada ameriške glasbe v angleškem prepovedu vse bolj slabela, tudi zaradi hladne vojne in spremenjene zunanje politike ZDA, ki so izvajale nov imperializem in s tem po mnenju mnogih ogrožale povojno demokracijo. Prepoved, ki bi slonel na domači, avtentični kulturi (iz katere je ne nazadnje izhajal tudi dobršen del ameriške pesemske tradicije), je postal neogiben.

Na povojno oživljanje ljudske avtentičnosti pa so pomembno vplivale tudi popularne godbe tistega časa – *skiffle*, prek katerih so se mladi seznanili z domačo tradicijo ter jo navdušeno in s kitaro v roki skušali obuditi v življenje. *Back to the roots* in avtentičnost sta postali nujnost in moda hkrati.

Ena od pomembnih inovacij v reprodukciji in širjenju ideologije prepoveda so v petdesetih letih postali tako imenovani *folk klubi*, ki so se bliskovito razširili po vsej deželi. V njih so se zbirali urbani posamezniki, ki so peli ljudske pesmi, najdene med množico široko dostopnega gradiva, ali pa so se omejili na svoj repertoar, ki je izražal simbolne prvine in občutja ljudskosti. Člani klubov – levo usmerjeni aktivisti in boemi, so se imeli za dediče povsem avtentične ljudske kulture. Nadaljevati, kjer je Ljudstvo odpovedalo, sta bila njihova odgovornost in poslanstvo. Klubi so postali gonilo prepoveda in vrhunec gibanja, ki naj bi nadomestilo izgubljeno Ljudstvo. V poznih šestdesetih in sedemdesetih letih so bili način življenja in poglaviti vir subkulture prepoveda, ki se je kazala tako v materialnih izrazih kot tudi v nastopih manjših skupin s skupno identiteto, prepričanjem, rituali in vrednotami.

Nepretrgan tokokrog inovacij se je tudi v sodobnosti uklonil zgodovinskimi teorijam, ki ga vsak prepoved – tudi in predvsem glasbeni – vedno znova in znova reproducira.

Glavno vodilo dela *Zamišljena vas* govori o pomembni vlogi ljudske glasbe pri oblikovanju družbenih sprememb, njeni aktivni vlogi in vplivu v (kulturni) politiki nekega naroda.

In prepričana sem, da lahko mnogo primerov, ki bi potrdili to dejstvo (ki so ga tako glasbeni kritiki kakor etnologi in zgodovinarji do zdaj skoraj povsem prezrli), iščemo tudi na domačem terenu.

Dejstvo, da si (kulturna) politika prisvaja elemente ljudskega za upravičevanje *zamišljenih skupnosti* in izrablja njihove najpogostejše manifestacije – glasbo in ples – za utrjevanje trenutne politične hegemonije, je torej univerzalno. Georgina Boyes je s podrobno analizo političnega in kulturnega vpliva na ljudsko glasbo na Britanskem otočju v zadnjih dvesto letih to suvereno dokazala in odčarala romantični mit, ki je dokazoval nasprotno.

In kdaj bomo pred domačim pragom pometli tudi sami?

4 Eden od ambicioznejših projektov, ki ga je spodbudilo novo dojetje *ljudskega*, je bil tudi načrt za zbiranje in snemanje ljudske glasbe, lokalnih narečij in šeg Britanskega otočja in Irske, ki so ga zasnovali na BBC leta 1951. Z zboljšano snemalno tehniko je bilo mogoče ohraniti in predvajati avtentični slog izvajalca, z vsemi odenki melodije in ritma.